

Židovský koncentračný a pracovný tábor v Novákoch

Hlavný vchod do tábora

Riešenie židovskej otázky v období trvania druhej svetovej vojny bolo jedným z problémov, ktorým sa musela zaoberať aj slovenská vláda. Na základe dohody s Nemeckom mali byť pripravené deportácie židovského obyvateľstva zo Slovenska, ktoré malo byť nasadené na práce na územiach, spravovaných Nemeckou ríšou. Slovenský štát zaplatil Nemecku za každého vyvezeného človeka 500 ríšskych mariek ako tzv. sídelný poplatok na nových územiach, určených pre Židov. V skutočnosti boli židovskí obyvatelia fyzicky likvidovaní vo vyhladzovacích táboroch. Bol vydaný Židovský kódex, v ktorom bola zakotvená diskriminácia Židov podľa norimberských rasových zákonov. Jeho vydanie znamenalo

koncentráciu židovského obyvateľstva, pričom vznikali strážené tábory a strediská, pripravené na deportácie. Jednou zo snáh riešiť otázku Židov a chrániť ich pred možnou deportáciou bolo ukázať ich hospodársku prospešnosť pre štát. Tak tomu bolo v prípade pracovných táborov v Novákoch, Seredi a Vyhniach.

Tábor Nováky zriadili na území bývalých vojenských objektov asi 5 km od obce. Ubytovacia kapacita koncentračného strediska Nováky bola 4 000 osôb. Od 30. marca 1942, keď odišli prvé deportácie z Novák do Lublina v Poľsku až do 15. októbra, kedy odišiel posledný transportný vlak, fungoval tábor ako koncentračné stredisko, odkiaľ sa vypravovali transporty so židovským obyvateľstvom. Pre lepšie zabezpečenie úlohy sprevádzali tieto vlaky k hraniciam žandárske hliadky. Vystaňovalci si mohli so sebou zobrať 50 kg batožín, s ktorými sa však už nikdy nestretli. Okrem toho ich gardisti už v koncentračnom stredisku okradli o cennejšie veci, alebo ich vymieňali za potraviny a iné veci. Tábor v Novákoch mal veliteľa a strážnu i dozorcovskú službu vykonávalo 19 gardistov vyzbrojených puškami, pištoľami a obuškami. Tábor mal aj vlastnú vnútornú samosprávu. Bola to židovská rada, ktorú tvorili príslušníci tábora. Tvorila pomocný orgán veliteľa, ktorému aj podliehala. Už počas deportácií začala v provizórnych táborových dielňach výroba. Tábor bol vedený na princípe sebestačnosti. Náklady na vybudovanie tábora a vydržovanie, ako i na zaopatrovanie práceneschopných rodinných príslušníkov židovských obyvateľov tábora sa hradili z výťažku dielní. Základným hospodárskym princípom nebol obchodný zisk, ale produktivita práce. Týmto sa líšil tábor od iných súkromných podnikov. Hlavným odberateľom táborových výrobkov boli štátne podniky, verejné inštitúcie a útvary. V pracovnom procese boli zapojené všetky osoby staršie ako 14 rokov. Hlavným výrobným odvetvím bola produkcia panskej, dámskej a detskej konfekcie, hlavne výroba uniforiem. Okrem toho tu boli ďalšie výrobné odvetvia: šitie bielizne, čiapkárstvo, brašnárstvo, kožušníctvo, čalúnnictvo, tokárstvo, klampiarstvo, ručné práce a iné. Táborové dielne v Novákoch mali strojové zariadenie z likvidovaných židovských podnikov, mnohé však kúpili od štátu zo zhabaného židovského majetku. Takto sa dostalo do tábora 1072 šijacích strojov. Tábor mal i vlastnú poľnohospodársku výrobu na ploche 15 ha. Poľnohospodárstvo sa zameriavalo na zásobovanie vlastného tábora zeleninou a živočíšnymi produktmi.

V čase najvyššej produkčnej činnosti v lete 1944 bol počet obyvateľov nováckeho tábora okolo 1600 osôb. Príslušníci tábora bývali a pracovali v drevených barakoch. Stravovanie a ubytovanie bolo spoločné. Novácky tábor mal 3 objekty, v každom bola ošetrovňa a jedna spoločná nemocnica so 17 lôžkami. V zdravotnej službe pracovali 4 lekári, 1 zubný technik a niekoľko ošetrovateliek. Veľkou zvláštnosťou slovenských židovských pracovných táborov bola existencia detských jasí, opatrovní a obecných škôl. Napriek všetkému bol pracovný tábor v Novákoch donucovacím táborom. Jeho príslušníci stratili osobnú slobodu a nemali nijaké občianske práva. Veľmi labilná bola ich situácia po psychickej stránke, pretože na Slovensko začali prenikať správy o hrôzach vyhladzovacích táborov. V roku 1944, po vyhlásení SNP, tábor zanikol.

Otázka: Vymenuj aspoň 3 výrobné odvetvia v židovskom koncentračnom a pracovnom tábore v Novákoch?

Spracovala: Anna Čechová

© Hornonitrianske múzeum v Prievidzi, Prievidza 2015